

УДК 355.402

КРАВЧЕНКО Р.М., кандидат юридичних наук.ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1008-1708>.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ОСНОВ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Анотація. Комплексний підхід щодо реформування Служби безпеки України зумовлює необхідність підготовки змін до нормативно-правових актів. У статті на підставі проведеного аналізу інституційних спроможностей органів військової контррозвідки Служби безпеки України запропоновано зміни та доповнення до чинного законодавства, які розширюють правове підґрунтя для виконання завдань контррозвідального забезпечення Збройних Сил України. Пропозиції до вдосконалення правової регламентації діяльності органів військової контррозвідки Служби безпеки України унормовують організаційні, соціальні, кадрові, матеріально-технічні та інші питання їх функціонування.

Ключові слова: реформування Служби безпеки України, органи військової контррозвідки, зміни та доповнення в нормативно-правові акти, контррозвідальне забезпечення військових формувань.

Summary. A comprehensive approach to reforming the Security Service of Ukraine necessitates the preparation of amendments to regulations. The article, based on the analysis of the institutional capabilities of the military counterintelligence of the Security Service of Ukraine, proposes changes and additions to current legislation that expand the legal basis for counterintelligence support of the Armed Forces of Ukraine. Proposals to improve the legal regulation of the activities of military counterintelligence of the Security Service of Ukraine regulate organizational, social, personnel, logistical and other issues of its functioning.

Keywords: reforming the Security Service of Ukraine, military counterintelligence, changes and additions to regulations, counterintelligence support of military formations.

Аннотация. Комплексный подход к реформированию Службы безопасности Украины обуславливает необходимость подготовки изменений в нормативно-правовые акты. В статье на основании проведенного анализа институциональных возможностей органов военной контрразведки Службы безопасности Украины, предложены изменения и дополнения в действующее законодательство, которые расширяют правовую основу для выполнения задач контрразведывательного обеспечения Вооруженных Сил Украины. Предложения к совершенствованию правовой регламентации деятельности органов военной контрразведки Службы безопасности Украины упорядочивают организационные, социальные, кадровые, материально-технические и другие вопросы их функционирования.

Ключевые слова: реформирование Службы безопасности Украины, органы военной контрразведки, изменения и дополнения в нормативно-правовые акты, контрразведывательное обеспечение воинских формирований.

Постановка проблеми. Реформування Служби безпеки України визначено одним з пріоритетів комплексного реформування Української держави відповідно до ключових стратегічних і програмних документів – Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, Стратегії сталого розвитку “Україна-2020”, схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженої Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016, Річних національних програм під егідою Комісії Україна – НАТО.

Досягнення очікуваного результату передбачається, зокрема, шляхом зміни правових, організаційних та інших засад функціонування Служби безпеки України з урахуванням сучасного досвіду провідних держав світу, демократичних перетворень у суспільстві, інтеграційного курсу України в європейський і євроатлантичний економічний, політичний та безпековий простір [1]. Посилення можливостей СБУ щодо забезпечення державної безпеки у військовій сфері потребує удосконалення правових основ, які б охоплювали своїм впливом суспільні відносини, що виникають у сфері контррозвідувального забезпечення Збройних Сил України.

Результати аналізу наукових публікацій. Проблемам удосконалення законодавчих та організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України присвячено значну кількість напрацювань вітчизняних науковців. Шилін М.О. досліджував аспекти реформування законодавства про Службу безпеки України [2]. Пилипчуком В.Г. розглядалися актуальні питання реформування і розвитку сектору безпеки України, на прикладі Служби безпеки України були проаналізовані організаційно-правові та історичні аспекти, позитивні напрацювання і проблеми розробки концептуальних засад реформування [3]. Кудіновим С.С. досліджувалися правові основи діяльності СБ України із забезпечення антитерористичної безпеки, визначені важливість вказаного виду діяльності для протидії тероризму, а також кроки для оптимізації протидії терористичній діяльності [4]. Пропозиції з удосконалення чинного законодавства щодо реалізації СБУ своїх повноважень у сфері захисту критичної інфраструктури розроблялися С. Телеником [5].

Водночас питання удосконалення законодавчих та організаційно-правових засад контррозвідувального забезпечення Збройних Сил України комплексно не досліджувалися, хоча для ефективної реалізації повноважень органів ВКР СБУ необхідним є закріплення у нормативних юридичних актах прав та обов'язків військової контррозвідки, а також інших учасників суспільних відносин, що виникають у цій сфері, яке наразі є недостатнім. Утім, забезпечення оптимального регулювання суспільних відносин неможливе без досконалої за формою та змістом нормативної бази [6].

Метою статті є формулювання пропозицій до змін та доповнень нормативно-правових документів з метою удосконалення правової регламентації діяльності органів військової контррозвідки Служби безпеки України (далі – ВКР СБУ), що здійснюють контррозвідувальне забезпечення Збройних Сил України.

Виклад основного матеріалу. Реформування Служби безпеки України, як складової сектору безпеки і оборони, визначено керівництвом нашої держави стратегічним завданням, що потребує вжиття активних та рішучих заходів [7].

У пояснювальній записці до проекту Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про Службу безпеки України” щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України” Головою СБУ Бакановим І.Г., зокрема, зазначено, що законопроектом пропонується впровадити правове підґрунтя для виконання СБ України своїх завдань шляхом зміни правових, організаційних та інших засад функціонування Служби безпеки України з урахуванням сучасного досвіду діяльності спецслужб держав – членів ЄС та держав – членів НАТО [8].

Відновлення вертикально інтегрованої структури військової контррозвідки, яку приведено у відповідність до побудови Збройних Сил і Міністерства оборони України, створення Департаменту військової контррозвідки, як окремого підрозділу у складі Центрального управління СБУ, значно підвищує координованість роботи з контррозвідувального забезпечення військових формувань [9].

Проте, попри зазначені позитивні зміни, подальшими кроками до підвищення ефективності діяльності органів ВКР СБУ має бути забезпечення оптимального правового регулювання суспільних відносин, що виникають в ході контррозвідувального забезпечення Збройних Сил України.

Досліджуючи сукупність обов'язків та прав органів ВКР СБУ, як основу їх правового статусу, нами було визначено коло повноважень, які вимагають додаткового унормування. З огляду на раніш зроблені висновки, автором пропонуються наступні зміни та доповнення до чинних нормативних актів, які можуть розширити правові підстави для реалізації завдань і функцій щодо контррозвідувального забезпечення Збройних Сил України.

Так, вважаємо за доцільне до Закону України “Про Службу безпеки України” внести доповнення наступного змісту:

- органи військової контррозвідки створюються для контррозвідувального забезпечення Збройних Сил України і Державної прикордонної служби України та інших військових формувань, дислокованих на території України, а також їх підрозділів, що направляються до інших держав з метою виконання бойових, миротворчих або гуманітарних завдань;

- чисельний склад органів військової контррозвідки, їх дислокація визначаються Головою Служби безпеки України, виходячи з умов дислокації військ (сил). Гранична чисельність військовослужбовців і працівників органів військової контррозвідки СБ України не може перевищувати 1 відсотка загальної чисельності Збройних Сил України;

- підрозділи військової контррозвідки розташовуються в межах відповідних військових гарнізонів. У разі потреби з метою організації їх діяльності їм виділяються необхідні приміщення з фондів Міністерства оборони України;

- забезпечення підрозділів військової контррозвідки СБУ охороною, транспортом та засобами зв'язку (у тому числі спеціальними), засобами індивідуального захисту, вогнепальною зброєю, іншим необхідним майном, а військовослужбовців цих підрозділів – обмундируванням, здійснюється Міністерством оборони України;

- в умовах особливого періоду, запровадження надзвичайного, воєнного стану або проведення антитерористичної операції із залученням з'єднань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, інших військових формувань, місцем постійної дислокації яких є територія в межах військового гарнізону, особовий склад органів військової контррозвідки СБУ відряджається до районів розташування цих з'єднань, військових частин (підрозділів) на період виконання цими з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами завдань за призначенням;

- військовослужбовці органів військової контррозвідки СБУ забезпечуються жилою площею за рахунок Міністерства оборони України за місцем проходження служби;

- при здійсненні контррозвідувальної діяльності співробітники органів військової контррозвідки СБУ мають право безперешкодно за посвідченням, що підтверджує посаду, входити на територію та у приміщення військових частин і штабів незалежно від встановленого в них режиму, витребувати від військових частин рішення, розпорядження, інструкції, накази та інші акти і документи, мати доступ до відповідних інформаційних баз даних; вносити у межах своєї компетенції військовому командуванню, органам військового управління, подання щодо усунення порушень закону, причин і умов, що їм сприяють; брати участь в організаційних заходах, які проводяться військовим командуванням, органами військового управління;

- військове командування та органи військового управління Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, а також інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування, військовослужбовці та громадяни зобов'язані сприяти органам військової контррозвідки СБУ у виконанні ними своїх завдань;

- в окремих випадках до виконання завдань контррозвідувальної діяльності можуть тимчасово залучатися військовослужбовці Збройних Сил України. Безпосереднє керівництво під час виконання цих завдань покладається на відповідну посадову особу органів військової контррозвідки СБУ.

Закон України “Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України” доцільно доповнити положенням що командир (начальник) зобов'язаний повідомляти органи військової контррозвідки Служби безпеки України відому йому або підлеглим військовослужбовцям інформацію щодо фактів або ознак, розвідувальної, терористичної, антиконституційної, іншої підривної діяльності, а тому числі пов'язаної з несанкціонованим доступом до автоматизованих систем і комп'ютерних мереж, у відношенні власних або відомих контактів з особами, які можуть бути причетними до іноземних спецслужб та терористичних організацій.

У Законі України “Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України” визначити, що у разі, якщо військовослужбовець виявив факти або ознаки розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України, він повинен доповісти про це безпосередньому командирові (начальникові), а також може надіслати письмову заяву старшому командирові (начальникові) або до органу військового управління, органу військової контррозвідки Служби безпеки України.

Ввести до Указу Президента України від 10.12.08 р. № 1153/2008 “Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України” юридичну норму, згідно з якою органи військової контррозвідки Служби безпеки України можуть надавати обов'язкові для розгляду пропозиції щодо доцільності перебування військовослужбовців у резерві кандидатів для призначення на посади миротворчого персоналу, до багатонаціональних органів військового управління та дипломатичних представництв України.

У наказі Міністерства оборони України від 21.11.17 р. № 608 “Про затвердження Порядку проведення службового розслідування у Збройних Силах України” доцільно додатково визначити, що службове розслідування може призначатися у разі зникнення або дезертирства військовослужбовців та працівників, які протягом останнього року мали доступ до цілком таємної чи службової інформації в сфері оборони, перебували в підрозділах спеціального призначення; порушення вимог режиму секретності; несанкціонованого доступу до електронно-обчислювальних машин та автоматизованих систем передачі інформації; вчинення чи спроб вчинення самогубства військовослужбовцями та працівниками Збройних сил, які мали доступ до таємної чи службової інформації. До участі у проведенні вказаних службових розслідувань залучаються співробітники органів військової контррозвідки Служби безпеки України.

Доповнити зміст наказу Міністерства оборони України від 29.11.18 р. № 604 “Про затвердження Інструкції з надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, військові адміністративні правопорушення та адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту” нормою, згідно з якою про факти або ознаки розвідувальних,

терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України командири (начальники) військових частин доповідають своїм безпосереднім командирам (начальникам), інформують органи військової контррозвідки Служби безпеки України.

У наказі Міністерства оборони України від 14.04.15 р. № 164 “Про затвердження Інструкції з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України” унормувати, що перевірка з використанням поліграфа застосовується при вирішенні питання про оформлення допуску до державної таємниці військовослужбовцям, працівникам Збройних Сил, державним службовцям або кандидатам на посаду в Міноборони та Збройні Сили. Дослідження проводиться з метою отримання умовної та орієнтувальної інформації про наявність таких обставин, у тому числі у минулому: перебування на агентурному зв’язку в спецслужбі іншої держави; сприяння діяльності іноземної держави, іноземної організації чи їх представників, а також окремих іноземців чи осіб без громадянства, що завдає шкоди інтересам національної безпеки України, або участі в діяльності політичних партій та громадських організацій, діяльність яких заборонена у порядку, встановленому законом; наявність громадянства іншої держави або документа, виданого уповноваженими органами іншої держави, про те, що суб’єкт дослідження набуде її громадянства, якщо вийде з громадянства України; розголошення відомостей, які є конфіденційною, таємною або службовою інформацією; приховані мотиви вступу на службу до ЗС України. Уповноважені співробітники органів військової контррозвідки Служби безпеки України мають право доступу до інформації про факт, процедуру та результати дослідження, при цьому забезпечують її конфіденційність.

У наказі Міністерства оборони України від 22.02.16 р. № 95 “Про затвердження Концепції підготовки Збройних Сил України” регламентувати, що підготовка ЗС України включає в себе контррозвідувальну підготовку тобто цілеспрямований та організований процес послідовних заходів навчання та виховання всіх категорій військовослужбовців ЗС України, спрямований на формування у них потрібного рівня знань, у відношенні загроз іноземної розвідувальної, терористичної та іншої протиправної діяльності, а також порядку інформування про неї органів військової контррозвідки Служби безпеки України. Планують, організовують, проводять та контролюють заходи контррозвідувальної підготовки у ЗС України органи військової контррозвідки Служби безпеки України.

В Інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних Силах України, затвердженій наказом Міністерства оборони України від 14.06.13 р. № 401, додатково передбачити, що органи військової контррозвідки Служби безпеки України можуть проводити правове інформування визначених категорій військовослужбовців з метою доведення і роз’яснення законодавства України, що стосується протидії протиправній діяльності спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб, що створюють загрози національній безпеці України.

До Бойового статуту механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних сил України, затвердженого наказом командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 25.05.16 р. № 238, внести наступні доповнення:

- співробітники органів військової контррозвідки Служби безпеки України можуть проводити допити полонених і перебіжчиків, вивчення захоплених у противника документів, зразків озброєння та військової техніки ;

- для підготовки та ведення інформаційної боротьби у бригаді створюється нештатна група інформаційної боротьби у такому складі: помічник начальника оперативного відділення – начальник групи інформаційної боротьби, начальник РЕБ, офіцер відділення виховної роботи, офіцер психологічних операцій із складу центру (загону) інформаційно-психологічних операцій, співробітник органів військової контррозвідки Служби безпеки України.

Наказ Міністра оборони України від 05.05.99 р. № 142 “Про введення в дію Концепції морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення операцій (бойових дій) Збройних Сил України” доповнити нормою, згідно з якою під час планування та організації заходів морально-психологічного забезпечення структурні підрозділи морально-психологічного забезпечення на усіх рівнях військового управління підтримують постійну взаємодію з органами військової контррозвідки Служби безпеки України.

Наказ Міністра оборони України від 29.06.10 р. № 336 “Про затвердження Положення про організацію військово-соціологічних, соціально-психологічних та психологічних досліджень у Збройних Силах України” доповнити положенням, що результати моніторингу морально-психологічного стану особового складу у з'єднаннях, військових частинах, підрозділах, військових навчальних закладах, установах та організаціях, аналізу суспільно-політичної обстановки в районах дислокації військ (сил) та її впливу на морально-психологічний стан особового складу, прогноз динаміки його можливих змін можуть надаватися до органів військової контррозвідки Служби безпеки України за їх запитом.

Закріпити у наказі Міністерства оборони України від 02.04.19 р. № 145 “Про затвердження Порядку організації в системі Міністерства оборони України внутрішнього контролю та управління ризиками” обов'язок підрозділів координації контролю в Міністерстві оборони та Збройних Силах України інформувати органи військової контррозвідки Служби безпеки України про ідентифіковані ризики інформаційної безпеки, пов'язані із впливом на інформаційні системи, наслідком яких є порушення конфіденційності, цілісності, автентичності або доступності інформаційних ресурсів.

Внести зміни до наказу Міністерства оборони України від 04.05.18 р. № 196 “Про затвердження Порядку організації в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України прийому та супроводження іноземних інспекційних груп під час виконання міжнародних договорів і угод у сфері контролю над звичайними озброєннями”. Зокрема, останній абзац додатку 2 “Склад оперативної групи під час проведення інспекції за вимогою в межах зазначеного району за ДЗЗСС” викласти в такій редакції: до складу оперативної групи залучаються (за згодою) представники Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Департаменту військової контррозвідки Служби безпеки України, Державного космічного агентства України, Державного концерну “Укроборонпром”.

У наказі Міністерства оборони України від 05.06.19 р. № 284 “Про затвердження Положення про організацію будівництва об'єктів у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України” додатково передбачити, що виконавці функцій замовника будівництва об'єктів ЗС України погоджують з органами військової контррозвідки Служби безпеки України списки працівників суб'єктів господарювання, які будуть залучені до нового будівництва, реконструкції, технічного переоснащення, реставрації чи капітального ремонту об'єктів спеціального призначення.

Внести до наказу Міністерства оборони України від 19.12.17 р. № 665 “Про здійснення міжнародного співробітництва Міністерством оборони України та Збройними Силами України” наступні доповнення:

- органи міжнародного співробітництва про прийняті рішення щодо проведення заходів міжнародного співробітництва на території України, відрядження за кордон особового складу для участі в заходах міжнародного співробітництва, а також верифікаційної діяльності за міжнародними договорами та угодами в галузі контролю над озброєнням завчасно інформують органи військової контррозвідки Служби безпеки України;

- органи міжнародного співробітництва про результати проведення заходів міжнародного співробітництва у встановленому порядку інформують органи військової контррозвідки Служби безпеки України;

- військовослужбовці (працівники) Збройних Сил України, які направляються у службові відрядження за кордон, після повернення з відряджень проходять опитування органами військової контррозвідки Служби безпеки України.

У наказі Міністерства оборони України від 17.11.16 р. № 610 “Про затвердження Положення про середньострокове та короткострокове оборонне планування в Міністерстві оборони України і Збройних Силах України” передбачити обов’язок начальника Головного управління оборонного та мобілізаційного планування – заступника начальника Генерального штабу Збройних Сил України щорічно надавати до органів військової контррозвідки Служби безпеки України Орієнтовний план утримання та розвитку Збройних Сил України на відповідний рік в обсязі, необхідному для виконання завдань контррозвідувальної діяльності.

До наказу Міністерства оборони України від 18.01.16 р. № 23 “Про затвердження Інструкції з підготовки та застосування національних контингентів, національного персоналу в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки” внести доповнення, що контррозвідувальне забезпечення національних контингентів, національного персоналу під час участі в міжнародних операціях здійснюється органами військової контррозвідки Служби безпеки України.

Будь-яка діяльність, у тому числі й діяльність з удосконалення законодавства, здійснюється у певний спосіб, тобто за допомогою використання певних прийомів, методів, з дотриманням певного порядку дій (певних процедур) [10]. Удосконалення законодавства – це діяльність суб’єктів правотворчості по зміні стану чинного законодавства, яка здійснюється за допомогою використання відповідних правових засобів та правотворчої техніки; результатом такої діяльності є належна якість законодавства, а метою – ефективність законодавства. Відтак, на наш погляд, перелік запропонованих змін та доповнень до законодавства не є вичерпним, зокрема, також існує потреба у вдосконаленні підзаконних нормативних актів, що видаються в межах компетенції Службою безпеки України.

Висновки.

У роботі визначено обов’язки та права органів ВКР СБУ, а також коло повноважень, які вимагають додаткового унормування. Пропонується ряд вищезазначених змін та доповнень до чинних нормативних актів, які можуть розширити правові підстави для реалізації завдань і функцій контррозвідувального забезпечення Збройних Сил України. Вважаємо, що упровадження запропонованих заходів з удосконалення законодавства у сфері контррозвідувального забезпечення Збройних Сил України сприятиме практичному вирішенню проблем, пов’язаних з забезпеченням належної якості та ефективності контррозвідувальної діяльності.

Використана література

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 04.03.16 р. “Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України”: Указ Президента України від 14.03.16 р. № 92/2016. *Урядовий кур’єр*. 2016. № 52.
2. Шилін М.О. Щодо реформування законодавства про Службу безпеки України: матеріали постійного діючого наукового-практичного семінару *Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення*, м. Харків, 27 трав. 2016 р. С. 199-202. Харків: Право, 2016. Вип. 7. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10665/1/SB_seminar_27_05_2016.pdf
3. Пилипчук В.Г. Досвід реформування і розвитку сектору безпеки України (кінець XX – початок XXI ст.). *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 3. С. 115-121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sra_2013_3_17
4. Кудінов С.С. Шляхи удосконалення правового регулювання забезпечення Службою безпеки України антитерористичної безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/2/45.pdf>
5. Теленик С. Служба безпеки України як суб’єкт державної системи захисту критичної інфраструктури. *Право України*. 2019. № 3. С. 260-286.
6. Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 11–12 жовт. 2012 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2012. 632 с. С. 6.
7. Урядування та реформування національних служб безпеки та розвідки: кращі міжнародні практики: матеріали третьої міжнародної конференції, м. Київ, 24 трав. 2016 р., URL: <https://ukrainesecuritysector.com/wp-content/uploads/2017/07/2017-Conference-3-UKR.pdf>
8. Про внесення змін до Закону України “Про Службу безпеки України”: пояснювальна записка до проекту закону України щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68347
9. Про внесення змін до Указів Президента України від 27 грудня 2005 року № 1860 та від 5 травня 2020 року № 166: Указ Президента України від 13.10.20 р. № 431/2020. *Урядовий кур’єр*. 2020. № 201.
10. Риндюк В.І. Удосконалення законодавства як правотворча діяльність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 34(1). С. 40-43. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34\(1\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34(1)_11)

~~~~~ * * * ~~~~~